

Микола Варварцев

**ІТАЛІЙЦІ В КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ
УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ XVIII — 20-ті роки XX ст.).
ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ (СЛОВНИК)
К., 2000. — 323 с.**

Італійська тематика, на жаль, не займає вагомого місця в українській історіографії. Тому вихід у світ будь-якої нової праці, що торкається проблем історії Італії, завжди привертає увагу. Заслуговує схвалення в цьому відношенні монографічне дослідження відомого італознавця, доктора історичних наук, головного наукового співробітника Інституту історії України НАН України М. М. Варварцева.

Його книга присвячена історії взаємозв'язків і взаємовпливів між Італією та Україною з кінця XVIII ст. (початку нової великої хвилі італійської еміграції в Україну) до Першої світової війни й революцій, що спалахнули слідом за нею. На широкій джерельній базі автор відтворив велику панораму італійської присутності на українських теренах у різних сферах культури. Ним досліджена й описана культурологічна діяльність близько 600 італійців, які постійно жили в Україні або відвідували її, беручи участь у поширенні ідей свободи, гуманізму, національного відродження.

Ставлячи питання про те, що робили італійці на теренах “козацької нації” (як часто називали українців західні хроністи і мандрівники) і який вклад вони залишили тут, автор висвітлює всебічні прояви їхньої творчості — шедеври міської та паркової архітектури, витвори живопису, скульптури і літератури, вистави, наукові досягнення. Хоча час не зберіг усіх здобутків, адже Україна, яка здавна служила перехрестям між Заходом і Сходом, часто була ареною війн, соціально-політичних катаклізмів, проте історична пам'ять народів, зафіксована й збережена в архівах, музеях і бібліотеках, дала можливість досліднику відтворити мистецьку й наукову спадщину, розкрити тенденції італійсько-українських зв'язків.

Історико-біографічний жанр, або ж “історія в особах”, як форма розкриття автором досліджуваної теми, є найбільш прийнятною, оскільки в мистецькій та інтелектуальній сферах суспільні явища гранично індивідуалізовані. Біографічний лексикон увібрав не лише чимало імен знайомих і шанованих в Італії та поза її межами, а й значну кількість італійців, імена яких були повернені із забуття. Так, переважна більшість освічених українців знає, хто такий Джузеппе Гарібальді та про його роль у національно-визвольній боротьбі в Італії. Проте мало хто здогадується, що своєю діяльністю Гарібальді протягом багатьох років був зв’язаний з Україною, неодноразово відвідував Одесу, Таганрог, Феодосію, Керч та інші міста, мав контакти з представниками національних рухів у Київській, Волинській, Подільській губерніях, Галичині. Враження і спогади про перебування на українській землі Гарібальді занотував у своїх “Мемуарах”.

Завдяки дослідженню М. Варварцева читач дізнається про діяльність на території України великої когорти представників оперної сцени, музичної культури, що було характерним для розвитку Італії, яка перетворилася на загальноєвропейського постачальника кадрів для всіх видів музичного мистецтва. З музичним мистецтвом України була пов’язана участь італійських представників усіх професій, причетних до оперної справи. Вихідці з Італії працювали оркестрантами, хористами, художніми керівниками труп (хормейстери Сабателлі, Кавалліні, режисер Дума та ін.). Своїми успіхами оперні трупи завдячували італійським диригентам, які водночас були композиторами: Альбертіні, Барбіні, Бонічолі, Галеа, Джервазі, Еспозіто, Пагані, Річчі, Труффі та ін. Українські прихильники музичної культури і драматичного театру могли слухати артистів опери, чудових співаків Ансельмі, Барбі, Батістіні, Руффо, визначних акторів Россі, Сальвіні, Дузе, бачити виступи балерин Рескаллі, Санторі, Цуккі.

У дослідженні показано, що музика і театр Італії становили важливе джерело поширення художньо-естетичних скарбів в Україні.

Автор висвітлює широку діяльність італійських архітекторів, які внесли значний вклад у розбудову міст України. Перлини творчості Франческо Боффо, Алессандро Бернардацці, Вінченцо і Алессандро Беретті, Алессандро Дігбі, Франческо Моранді, Джорджо Торрічеллі та інших митців понині прикрашають вулиці і майдани Одеси, Києва, Львова, Криму тощо. У книзі відображена творчість італійських скульпторів Леонардо Марконі, Еліа Сала, Луїджі Йоріні, Джузеппе Кассіолі та інших, які оздоблювали фасади й інтер’єри споруд, створювали пам’ятники в українських містах. До образу Т. Г. Шевченка звернувся скульптор Антоніо Шйортіно, який переміг у міжнародному конкурсі на кращий проект пам’ятника Кобзарю в Києві (на початку 1914 р.). Особливу увагу дослідник приділяє вивченню діяльності італійців у сфері освіти і громадсько-політичного життя. Не залишилася поза його увагою діяльність італійських художників, науковців.

Дослідження М. Варварцева переконливо доводить, що італійська культура служила каналом поширення надбань свого народу і водночас загальноєвропейських цінностей в Україну, де вона часом набувала нового забарвлення і колориту.

Важливим є те, що кожна стаття історико-біографічного дослідження містить перелік джерел, які використано для її написання і можуть стати в пригоді дослідникам італійсько-українських взаємин нового часу.

Заслуговує на увагу прагнення автора за допомогою першоджерел позбутися неточностей і помилок у біографіях італійських діячів культури.

Позитивним є й те, що дослідження доповнене добіркою документальних свідчень про італійських діячів культури в Україні.

Книга, на думку рецензента, могла б лише виграти, якщо б автор зробив алфавітний покажчик імен італійців, які в ній згадуються. Одночасно виникає запитання: чому в рецензованій праці не аналізується діяльність адмірала Джузеппе Де Рібаса — засновника Одеси, хоча тут згадуються його брат і небіж?

Загалом дослідження М. Варварцева є цінним і актуальним виданням. На історичних фактах воно засвідчує плідний досвід духовного збагачення української нації з участю італійських митців й інтелектуалів. Книга відкриває глибоке коріння італійсько-українських зв'язків і певною мірою заповнює лакуни у вивченні цих зв'язків, які стали органічною частиною суспільного прогресу народів України й Італії.

Б. М. ГОНЧАР (Київ)

* * *